

cinant.“ Nec propterea „Rituale a Caeremoniali et Instructione“ dissenti; nam praeterquamquod, ut alibi notatum est, *Rituale* consulere praesertim debet minoribus Ecclesiis, in quibus plura nequeunt ex iis, quae in majoribus fiunt, aliud est intonare, quod per Cantores fit, aliud cantum prosequi, quod per circumstantem populum, praesertim vero per Ecclesiasticos fit. Verumtamen „vel Caeremonialis et Ritualis Rubrica“ spectetur, „vel Instructionis“ dispositio, nullibi intonatio Celebranti committitur et vix, ut notavi supra, agens Rubrica Ritualis de intonatione Hymni *Pange lingua etc.* in supplicationis initio, ut prospiciat minoribus Ecclesiis, quae Clerum non habent, disjunctiva utitur *Clerus aut Sacerdos cantare incipit etc.* Quid igitur? Numquam ergo erit per Celebrantem intonandus? *Caeremoniale et Rituale* agunt de solemnissima Processione in Festo Corporis Christi et per ejus Octavam; *Instructio* vero de expositione pariter solemnem quadraginta horarum. In his praesumptio est, quod adsit copiosus Clerus et Cantores non desint; ideo his intonatio committitur et non Celebranti. In aliis vero expositionibus minus solemnibus, quae frequenter per annum fiunt, quibus nec Clerus adsistit, nec Cantores adsunt, bene stat, si per Celebrantem hymno intonato, illum populus prosequatur. Atque ita est universalis fere praxis, imo et ita etiam fieri posse non dubito in solemnibus illis, si, ut in parvis oppidis et pauperioribus Ecclesiis accidit, Cantores desint et Clerus sit sane modicus. Recole quae dicta sunt ad §. 19.

8. Potior est difficultas quoad tempus, quo praedictus hymnus cantari debet. Siquidem *Caeremoniale Episcoporum* sic ordinem disponit, ut videatur innuere, quod intonandus hymnus sit, dum Diaconus collocat

Sacramentum in medio Altaris et Episcopus e supremo gradu descendit ad infimum, *loc. cit. num. 24. 25. 26.*; *Rituale Romanum* hymnum concinendum vult, dum Sacerdos de more incensat Sacramentum; nostra vero *Instructio* cantandum jubet, postquam Diaconus rediit ad locum suum, hoc est ad Celebrantis dexteram; convenire igitur aliquo modo videtur cum *Rituale*, discordare vero a *Caeremoniali*. Hinc *Cavalerius* adnotat: „*Instructio* autem, quae, cum modernior sit, quatenus opus sit, antiquis Caeremonialibus derogat, standum esse profecto circumstantiae postulant, nimirum profunda inclinatio, quae ad praedictum versum *Tantum ergo* usque ad *cernui*, ab omnibus Sacramento fieri debet. Talis enim inclinatio profecto exoptulat Sacramentum, cui inclinari debet super thronum in omnibus conspicuum, et non in manibus Diaconi, qui alias eadem verba neque posset sua inclinatione comitari et non semel ipsius Sacramenti visionem fidelibus impediret.“ Bene quidem. Nequeo tamen ipsi assentiri, dum ait, *Instructionem* derogare *Caeremoniali*, non derogat, sed explicat et declarat, quod forte ambiguum et obscurum cum in *Caeremoniali* tum in *Rituale* alicui videri poterat. Non ita enim intelligendum est *Caeremoniale*, ut Cantores intonare debeant *¶. Tantum ergo etc.* actu, quo Episcopus descendit ad infimum gradum Altaris; verum postquam ad illum jam devenerit ibique genuflexus manet; neque ita accipienda *Ritualis* dispositio, ut intonari debeat Hymnus, dum Sacerdos actu de more incensat Sacramentum; nam ibi non intonationem, sed cantus prosecutionem denotat.

9. Igitur juxta *Instructionis* praescriptum et juxta sensum tam *Caeremonialis* quam *Ritualis*, postquam Diaconus rediit ad locum suum, hoc est ad dexteram Celebrantis, tunc in-

tonandus est hymnus: *Tantum ergo etc.* et omnes debent profunde inclinari usque ad secundum versum inclusive, nam in verbo *cernui* completur dictionis sensus, qui inclinationem postulat. An autem usque ad verbum *cernui* perseverandum sit in inclinatione profunda, quoties per musicos cantatur Hymnus cum maxima versuum repetitione? dubitare quis posset. Praxis communis est et Auctores conveniunt, quod ab inclinatione cessandum sit, statim ac prima vice absolutus est secundus versus, quemadmodum in aliis hymnis et precibus, quae vel genuflexionem exigunt vel capitis inclinationem, dum modulatis vocibus saepe versiculi repetuntur.

10. Aliam haec loci promovet quaestionem *Cavalerius*, quae etiamsi primo intuitu a nostro Instituto fortasse videatur extranea, praetereunda tamen non est, quia revera in idem objectum tendit eundemque habet finem. Quaerit igitur: *num genuflectendum sit ad integram stropham Tantum ergo etc., dum vel exposito vel in Tabernaculo incluso SSmo. Sacramento, solennes Vesperae de eodem persolvuntur*, veluti praesertim accidit in Festo et per oclavam Solemnitatis SSmi. Corporis Christi? Licet Auctores cohaerenter ad *Caeremoniale Episcoporum lib. 1. cap. 28. num. 6.* convenient omnes, quod ad eam partem Hymni, quotquot sunt in Choro, genuflectere debent; discordant tamen quoad tempus permanendi in genuflexione. Nam, ut ait, *Cavalerius* ad hunc *Instructionis* locum, „aliqui non designant numerum versuum Hymni, quibus genuflexio perdurare debeat, alii ad totam primam rhapsodiam seu stropham genuflexionem extendunt, alii ad quatuor primos dumtaxat versus; nec desunt qui ad duo solummodo primos versus, scilicet ad *cernui*. Equidem hi duo primi versus ex ver-

bis, quibus constant, peculiarem praeter caeteris considerationem exquirunt; sed quoniam communior sententia, nedum in praesenti casu, sed in hymnis omnibus, quorum versus aliquis genuflexionem exposcit, ad totam ejusdem stropham in genuflexione persistendum esse auctorizat; ab eadem discedendum non esse credimus et majorem considerationem, quam duo primi versus exquirunt, sitam esse putamus in profunda inclinatione, quam ultra genuflexionem iisdem versus exposcunt, ut verbis consonet corporis gestus. Tam ergo in Officio divino quam in precibus omnibus coram SSmo. Sacramento, dum praedictus *¶. Tantum ergo etc.* dicitur, ab omnibus omnino persistendum erit in inclinatione usque ad *cernui*, in quo verbo cum compleatur dictionis sensus, quae inclinationem postulat, inclinatio cessabit et ad reliquos versus sola perdurabit genuflexio. Atque haec est praxis, quae obtinet in majoribus Urbis Basilicis. Adeundus *Merati ad Gavantum in Rubr. Breviarii sect. 10. cap. 2. num. 8.* ubi enumerat Ritualia et Auctores, qui de hac re diversimode agunt.

11. *Standum igitur videtur universali praxi, quae genuflexionem protrahit ad integram stropham.* Licet vero quaestio isthaec, ut aiebam, videatur alicui a nostro Instituto extranea, non parum tamen prodest ad constabiliendam rationem, ob quam jubet nostra *Instructio*, ut Sacerdos surgat ad initium sequentis strophae *Genitori genitoque etc.*, imponat incensum in alterum ex thuribulis et iterum genuflexus triplici ductu Sacramentum thurificat. Nam si Ecclesiarum praesertim principalium Urbis universalis est praxis, ut in horis canonicis ad unum alterumve hymnorum versus, qui genuflexionem requirunt, veluti praeter *Tantum ergo etc.* sunt: *O Salutaris Hostia, O Crux ave spes*

unica, Veni Creator Spiritus, Ave Maris Stella etc., omnes genuflexi persistent usque ad finem strophae, licet ad omnes aequae versus, ut primi, distinctam illam actionem exigant; multo magis congruit, ut eadem regula servetur tam in casu nostro quam in aliis expositionibus et Sacerdos non surgat, nisi expleta prima strophae. Quid ergo dictione „congruit“: usus sum? Alteram „debet“ sufficere oportet: quum declaratum id videam a S. R. C. in *Bituntina die 14. Novembris 1676.*

12. Haec autem regula limitationem pati posse videtur eidem *Cavalerio*, ubi praedicta strophae cantatur cum repetitione verborum. Tunc enim ipse existimat posse Sacerdotem surgere ad imponendum incensum, etsi Cantores adhuc in verborum repetitione immorentur. Id ipsum consequenter erit, si unam inter alteramque stropham interponatur sonitus organi et instrumentorum. Cum enim Sacerdos in utroque casu per integram stropham genuflexus permanserit, nil vetat, quin surgat ad imponendum incensum vel dum postrema repetuntur verba vel dum organa aliave instrumenta, silentibus vocibus, prima absoluta strophae, pulsantur.

13. Quae traditae sunt regulae circa genuflexionem et capitis inclinationem causam praebuerunt, ob quam jubet *Instructio*: „al Versetto *Genitori Genitoque etc.* il Celebrante alzatosi colli Ministri, porrà ivi nel mezzo l'incenso nel turibolo . . . e genuflesso incenserà etc.“, ne, si secus fiat, surgere cogatur, nondum absoluto cantu primae strophae. Haec autem loci *Instructio* aliquantulum dissentire videtur a *Caeremoniali, Rituali et Rubricarum expositoribus*. Etenim *Caeremoniale Episcoporum lib. 2. cap. 33.* agens de benedictione populo imperianda post solemnem supplicationem

in Festo SSmi. Corporis Christi, surgere facit Episcopum, ut imponat incensum, dum cantatur Hymnus *Tantum ergo*. In *Rituali* legitur: „Ecclesiastici, qui adsunt . . . dum Sacerdos de more incensat, sequentem Hymni partem concinunt *Tantum ergo etc.* Ad hunc *Ritualis* locum *Baruffaldus* notat: Intonandum esse Hymnum, dum Sacerdos primo ductu incensat vel paulo ante; *Gavantus* ad *Rubricas Missalis part. 4. tit. 12. num. 7*: „Fit incensatio trina de more, cantante interim Clero . . . ultimos duodecim versus Hymni *Pange lingua etc.*“ *Corsettus tract. 1. part. 2. cap. 10. num. 18*: „Interim dum cantatur *Tantum ergo Sacramentum*, et reliqua usque ad finem Hymni praedicti Celebrans Sacramentum incensat.“ Haud tamen notant, ad quem praecise Hymni versus id fieri debet. *Bauldryus in Manuale etc. part. 4. cap. 16. art. 3. num. 31*: „Interim Cantores, statim ac Celebrans incipit suam incensationem, et non prius, incipiunt versus *Tantum ergo etc.* . . . Celebrans vero ita metiri debet suam trinam incensationem, ut ipsa duret quamdiu hi duo versiculi cantantur: *Tantum ergo Sacramentum veneremur cernui*.“ Quo posito imponendum esset thus ante Hymni inchoationem, ut Celebrans expeditus posset ad primum illum versus thurificare Sacramentum. *Catalanus* ad laudatum *Ritualis* locum adversari ait doctrinae *Bauldry Caeremoniale Episcoporum* mandans, *Episcopum* (idem de Sacerdote Celebrante): „dum Cantores cantant versiculum *Tantum ergo Sacramentum*, surgere a genuflexione in infimo gradu Altaris et ponere incensum, utique post cantatum ipsum versiculum *Tantum ergo etc.*“ Sed ipse dum alium carpit, potiori jure notandus est, utpote qui Celebrantem surgere facit post primum versiculum, ideoque stantem ponit ad secundum

Veneremur cernui, qui exigit cum genuflexionem tum capitis inclinationem. Satius est enim ante incensum imponere, et ad intonationem surgat, decantato primo dumtaxat Hymni versiculo.

14. Verumtamen, si bene sentio, *Rubrica* tam *Caeremonialis* quam *Ritualis* non est materialiter accipienda, sed juxta congruum sensum. Secus namque non leviter sequerentur incommoda in Religionem et Cultum debitum Sacramento; juxta *Rituale* thurificatio fit, dum Clerus cantat partem Hymni *Tantum ergo etc.*, id est postremos duodecim versus; sed *Rubrica* non declarat, ad quem praecise versus imponendum est thus et thurificandum Sacramentum. *Caeremoniale* vero vel certum non designat tempus, quo Episcopus aut Sacerdos surgere et incensum imponere debet, vel si designat, id praestandum vult post duos primos versus. Attendatur orationis ordo. *Primum* dicit §. 24: „Postquam Episcopus pervenerit ad supremum Altaris gradum, Diaconus accipiet de manu ipsius Sacramentum et illud super Altare collocabit“; *deinde* §. 25 prosequitur: „Interim Cantores cantabunt versiculum *Tantum ergo etc.*“, ac tandem: „Episcopus vero, deposito velo, genuflectat super pulvino in infimo gradu Altaris; mox surget et ponet incensum etc.“ Igitur, hoc servato ordine, Episcopus non surget, nisi jam intonato per Cantores Hymno. Quod si materialiter et non juxta congruum sensum quis verba illa *Caeremonialis* acciperet: *interim Cantores etc.*, non levis inferenda esset noxa reverentiae debita Sacramento; nam Cantores primos versus, qui capitis exigunt inclinationem, canerent, dum Episcopus vel Sacerdos actu descendit ad infimum Altaris gradum et Diaconus collocat Sacramentum super Altaris mensa vel in throno. Sed non est hic sensus *Caeremonialis*, bene vero alius longe diversus, scilicet, ut Cantores incipiant eam Hymni partem, postquam Celebrans in infimum Altaris gradum descenderit et Diaconus suo functus munere ad ejus latus redierit. Quis enim persuadere sibi poterit a *Caeremoniali* praescriptum, ut vel Celebrans actu descendat in infimum Altaris gradum vel surgat ad versiculum illum, qui, dum cantatur, omnes, capite profunde inclinato, Sacramentum adorant? Merito hinc dixi per *Caeremoniale* vel certum non designari tempus vel illud, quod sequitur post primos duos versiculos.

15. Quamquam vero juxta *Bauldry* sententiam, quam et alii sequuntur *Rubricistae*, et aliquarum Ecclesiarum consuetudinem ante inchoationem Hymni imponendum sit thus, ut thurificatio fiat ad ejusdem Hymni intonationem; magis tamen expedire videtur, ut Celebrans genuflexus maneat ad primos duos versiculos et interim cum populo circumstante profunde inclinatus, specialem cultum Sacramento exhibeat; dixi magis expedire, quia non omnino reprobandus est alter modus a *Bauldryo* traditus et nonnullarum Ecclesiarum praxi probatus, „ut tunc quidem Celebrans suam incipiat incensationem, dum Cantores inchoant illum versiculum: *Tantum ergo etc.*“ Siquidem Sacerdos genuflexus jam manet ipsaque thurificatio, quae impedimentum ponit capitis inclinationi, est actus specialis cultus, licet diversus ab eo, qui praestatur a populo circumstante, eoque magis, quia et ipse caput profunde inclinat ante et post thurificationem, licet ad integros duos illos versus nequeat in inclinatione persistere. Nullo tamen modo ferenda est illorum opinio, qui putant juxta *Caeremoniale Episcoporum* surgere Celebrantem debere ad imponendum thus, dum Cantores incipiunt primos Hymni versus, qui

exigunt specialem venerationem, nec proinde convenit, ut Celebrans surgat.

16. Itaque *Instructio* praecipiens, ut thurificatio fiat ad versiculum *Genitori Genitoque*, occurrit incommodis illis, quae, si aliter fiat, etsi ritus substantiam non laedunt, aliquam tamen difformitatem secumferre videntur: simulque declarat, quod forte in *Caeremoniali et Rituali* non satis expressum, occasio erat, cur diversi diversa sentirent et varia invalesceret Ecclesiarum consuetudo. Verum, potius *Instructionis regula*, perconctandi fit locus: Estne tam rigide ea servanda, ut reprobanda sit aliquarum Ecclesiarum praxis, in quibus Sacerdos surgit ad tertium versum primae strophae, ac thus imponit, ut ad primum versum secundae Sacramentum thurificet? Eadem laudabilis et rationalis est aequae ac altera, de qua praesens sanctio. Cum enim ad secundae strophae initium laus detur Augustissimae Trinitati, congruit maxime, si ad ejusdem initium genuflexus Sacerdos Eucharistiae tribuat honorem incensi. Si quaeras, qualis ex duobus modis sit seligendus? fatebor me ancipitem esse: haud tamen ab eo discederem, quem *Instructio* praescribit. Quamquam non contemnenda foret sequens distinctio. Vel enim, intonato a Cantoribus Hymno, cantum prosequuntur Clerici circumstantes et populus, vel eundem Musici cantant cum versuum repetitione. In prima specie crederem litteraliter servandam esse *Instructionem*, ita ut Sacerdos ad integram primam stropham in genuflexione persistat, in altera vero specie, tuto servari posse alterum modum, videlicet, quod Celebrans surgat, dum iterantur duo ultimi versus primae strophae ad imponendum thus, et iterum genuflexus Sacramentum thurificet ad *Ÿ. Genitori Genitoque*.

17. Quilibet autem ex hisce modis in more sit, *ritus tamen idem semper esse debet, ut sequitur*. Surgit Sacerdos et cum eo surgunt dumtaxat Ministri, qui suam ei operam praestare debent. Sunt autem Thuriferarius, qui thuribulum porrigat, Diaconus, qui naviculam ministret, Subdiaconus, qui elevet fimbriam pluvialis dexteram sibi a Diacono traditam, ut Sacerdos sit expeditus, dum imponit incensum. Postquam se omnes erexerunt, nullam genuflexionem faciunt, quia a loco non discedunt, sed Sacerdos, ministrante Diacono naviculam et Subdiacono elevante dexteram pluvialis fimbriam, imponit ter sine benedictione incensum, mox genuflectit cum Ministris Sacris in infimo gradu Altaris (Acolythus vero in plano prope Diaconum) et accepto thuribulo de manu Diaconi triplici ductu incensat Sacramentum praemissa ab omnibus profunda eidem reverentia, quae, absoluta incensatione, repetenda est, Diacono et Subdiacono elevantibus interim pluvialis fimbrias. Incensatione et reverentia peractis, Diaconus sine osculis recipit de manu Sacerdotis thuribulum et Thuriferario tradit. Haec tamen loci notandum est, quod si Sacerdos surgit ad *Ÿ. Genitori Genitoque*, impositio incensi, traditio thuribuli, thurificatio erunt actus continuati sine ulla mora unum inter alterum. Si vero ad tertium versum primae strophae, post impositionem incensi, tradendum non est illico Sacerdoti thuribulum, sed cunctandum, donec per Cantores moduletur initium secundae strophae *Genitori Genitoque etc.* et ita pariter fieri oportet, si imponatur incensum vel dum Ministri repetunt ultimos versus primae strophae vel dum inter unam alteramque stropham organa et instrumenta ponunt intervallum, etsi interea commode posset thurificatio peragi, nam in utroque immorandum

tantisper est, ut thuris honor Sacramento deferatur, quando simul secundae strophae concentu laus datur SSmae Trinitati.

18. Notat *Instructio*, *non esse dicendum Ÿ. Panem de coelo etc.* hymno absoluto. Curnam omittendus? non semper solet Orationi post hymnum praemitti? Ita est: bene tamen hoc solo in casu praesens sanctio jubet, ne dicatur. Valida occurrit ratio, quia non statim subsequitur Oratio de Sacramento, sed post hymnum immediate sunt intonandae Litaniae Sanctorum, cum precibus, postea vero a Sacerdote dicuntur Orationes et Collectae in Libro ad hunc effectum typis edito praescriptae. Id adeo verum est, ut in Sacramenti repositione, cum ea ratio cesset, quia Litaniae cum precibus praemittuntur, postremo cantatur Hymnus et immediate leguntur Orationes, quarum prima est de Sacramento; eadem *Instructio* jubet, quod dicatur *Ÿ. Panem de coelo etc.*, qui omittitur in expositione, ut infra §. 31. Num autem extra Urbem, pro qua dicta non est lex, vel etiam in Urbe, dum, praeter Orationem quadraginta horarum, publica fit SSmi. Sacramenti expositio, idem versiculus erit quandoque omittendus? Discrimine est opus; vel enim post Hymnum dicuntur Litaniae aut aliae preces, quibus (et non immediate Hymno) Orationes succedunt, et hoc in casu, cum eadem sit ratio, eadem etiam servanda erit *Instructionis regula*: vel sine Litanis et precibus, aut si haec dicantur, ultimo loco cantatur Hymnus et illico sequuntur Orationes, et cum ea ratio cesset, ab *universali more non erit recedendum, quo semper Orationi praemitti solet ac debet Ÿ. Panem de coelo*.

19. In Urbe autem ea regula omnino servanda est, quia ex praescripto *Instructionis* dicendae sunt Litaniae et Preces, prout in Libro

edito prostant, nec eas variare in arbitrio est, si temporum circumstantiae aliquam exigant variationem, id praecipere. Addit *Instructio*: „qual libro puramente, senza alcuna immutazione dovrà usasi in qualunque altra esposizione del Santissimo, che si faccia particolare.“ At ampliatio hujusmodi ad omnes expositiones non ita accipienda est, ut liceat aut eandem Litanias et Preces penitus omittere aut iisdem substituere Litanias Lauretanis, aliasve Preces ex adprobatis, sed ita est intelligenda, ut si fieri velit expositio ad instar Orationis quadraginta horarum, licet eadem ad longe brevius tempus perduret, vel si in aliqua expositione particulari praemittendae sint Litaniae Sanctorum cum suis precibus, hae recitentur prout jacent in Libro, ita ut nemini liceat aliquid addere vel omittere. Et haec cohaerenter ad S. R. C. Decreta, quae Litanias Sanctorum et Lauretanis recitandas jubent sine ulla additione vel mutatione. Potest etiam intelligi de iis, quae notantur in Libro et omnibus expositionibus magis minusque solemnibus ex causa publica vel privata communia sunt. Alius certe esse nequit eorumdem verborum sensus. Nam etsi Romae frequens admodum sit expositio SSmi. Sacramenti vel ex piis foundationibus, vel ut novendiales et triduanas preces praemittantur Sanctorum Festis, vel ut Deo in iisdem Sanctorum Festivitatibus specialis cultus tribuatur; raro tamen recitantur Litaniae Sanctorum, sed, scientibus et probantibus Praesulibus Ecclesiasticis vel Litaniae Lauretanae vel pro Agonizantibus vel aliae preces ex adprobatis dici solent. Ita fieri haud liceret, si vim legis pro Urbe haberet et in sensu rigoroso accipienda esset ea nostrae *Instructionis* ampliatio ad omnes Sacramenti expositiones.

20. Extra Urbem vero tam pro expositione quadraginta horarum, quam

in aliis quibuscumque licitum erit alias preces praemittere et recitare, dummodo tamen ex approbatis sint, et ne aliter pro arbitrio fiat, Pastorum sollicitudo vigilare debet. *Benedictus XIV.* Constitutione: *Inter omnigenas 2. Februarii 1744* praecipit: „Orationes praeter eas, quae in Ecclesia receptae sunt, non admittantur; et Alexander VII.“ in Constitutione *Piae solitudinis etc. dat. 23. Aprilis 1657**) jam pridem pro Ecclesiis Urbis edixerat: Omnibus et singulis utriusque Cleri Superioribus almae Urbis prohibetur, ne in eorum Ecclesiis, dum Officia Divina celebrantur vel SSimum. Eucharistiae Sacramentum manet expositum, quidquam cantari permittant praeter ea verba, quae a Breviario vel Missali Romano . . . praescribuntur vel quae saltem a Sacra Scriptura, aut Sanctis Patribus desumpta sint, quae tamen prius a Sacra Rituum Congregatione specialiter approbentur, exclusis modulibus illis, qui choreas et profanas potius, quam Ecclesiasticam melodiam imitantur.“ Non agit hic Pontifex Alexander de precibus recitandis coram Sanctissimo Sacramento vel in expositione, vel antequam Sacerdos cum eo benedictionem populo impertiatur: verum de versiculis vulgo *Mottetti*, qui in solemnibus quibusdam expositionibus cum instrumentorum sonitu cantari a Musicis solent: sed eadem potiori jure extendi ratio debet ad preces coram Sacramento recitandas, quae nedum Romae, verum etiam ubique aliae esse non debent, praeter eas, quas Ecclesia praescribit vel longaeva consuetudo rationabilis atque laudabilis tacite vel expresse, consentientibus locorum Ordinariis, probavit. Vide, quae hac de re supra notata sunt ad §. 3. num. 13. 14. 15. 16. et 17.

*) Vd.: *Musica* (Alteratio etc.)

21. Ex hac sanctionis regula, quae praecipit Litanias Sanctorum tam in expositione, quam in repositione coram Sacramento, comprobatur, quod alias diximus, videlicet non implicare si Sacramento exposito non omnes preces ad eum dirigantur. Id certe innuit invocatio Sanctorum, quae fit in praefatis Litanis. Cur autem, si id verum est, in solempni expositione quadraginta horarum velari Imagines praescriptum est: et tam in ista, quam in omnibus aliis expositionibus, ne in Altari exponantur Reliquiae, tam Instructio quam Decreta jubent? At longe dispar ratio est. *Ideo enim in Altari non sunt exponendae Sanctorum Reliquiae, quia ad praesentiam Domini haud decet Servos proponere venerandos: Imagines vero velantur in Oratione quadraginta horarum, ut quaelibet removeatur occasio distrahendi mentem ab unico objecto, quod proponitur adorandum: in aliis vero expositionibus haec regula quoad Imagines non est tam rigide servanda: imo congruit quandoque exhibere detectas, ut eas intuentes facilius excitentur ad Deiparae vel alicujus Sancti apud Deum intercessionem implorandam, ceu alias vidimus. Ast nulla est lex, quae vetet preces ad Sanctos et Deiparam dirigi, imo ex Ecclesiae instituto ita fieri debet, ut Deipara et Sancti preces nostras tamquam mediatores porrigant Christo Domino, qui nobis opituletur, vel Aeterno Patri exhibeant, ut per merita Christi nos exaudiat. Quamobrem a Sanctorum invocatione ad praesentiam Christi tantum abest vel minimum periculum injuriae, quinimo summus bonor obvenit praesenti Christo supremo pro omnibus hominibus apud Patrem Mediatori, per cujus merita dumtaxat utiles nobis sunt intercessiones Deiparae et Sanctorum.*

22. Sed eo revertendum, unde di-

gressi sumus. Absolutis Litanis cum Psalmo, Sacerdos adhuc genuflexus recitat adjunctas preces, populo respondente. Cum ad earumdem finem pervenerit dicturus *Ÿ. Dominus vobiscum* et Orationes, surgit, nec tamen novam genuflexionem facere debet. Ita nostra monet Instructio „senza fare nuova genuflessione“. Ita etiam S. R. C. decernit in una *Urbis die 2. Augusti 1698* et in *Ravennaten 6. Septembris ejusdem anni*. Quoties enim surgit vel pro imponendo thure, vel pro recitandis Orationibus, nec loco movetur, nunquam ab eo repetenda est genuflexio, quia imposito thure et recitatis Orationibus, denuo genuflectere debet; Ministri autem sustinere quidem ante eum debent librum, non autem cum ipso surgere: dum junctis manibus dicit *Dominus vobiscum etc.* non se convertit ad populum et quin manus extendat, iterumque jungat palmam ad palmam, prosequitur Orationes. Ut enim notat Gavantus *part. 2. tit. 13. litt. O. ad Rubricas Missalis: extra Missam dicuntur semper Orationes manibus junctis*: sed ad verbum *Oremus* inclinatur caput versus Sacramentum. Orationibus absolutis, iterum genuflectit, brevi cum Ministris in Oratione moratur: mox omnes surgunt et in plano Presbyterii utroque genu cum profunda capitis inclinatione genuflectunt; et illico se erigentes accipiunt bireta, quin capiti imponant, sed recedentes nudo capite e Presbyterio, illud operient, dum e conspectu Sacramenti recesserint et in Sacrarium pergunt; „dandosi così principio all' Orazione delle quarant' ore:“ ut monet praesens sanctio iu fine. Scite notat Cavalerius: „Hic autem ritus communis etiam erit Ecclesiis extra Romam pro eodem et simili casu.“

23. Priusquam huic capiti finem imponamus, quaedam sunt enucleandae

quaestiones, quae versantur circa *conclusionem Orationis*. Brevisne an longior haec esse debet? Opinantur nonnulli brevem adhibendam esse, immo id certum ponunt. Hos inter Cavalerius ad hunc locum et Tetamus in *Appendic. ad Diarium Civil. et Ecclesiast. cap. 3. num. 47*. Inde autem potissima, ut ipsi arbitrantur, ratio, quia tantummodo in Missa et horis canonicis longior est adhibenda; in aliis tamen functionibus semper brevis. Atqui in *Rituale Romano* innumerae sunt Orationes, quae licet extra Officium et Missam, longiorem conclusionem habent, immo in eadem actione aliquae brevi aliaeque longiori concluduntur. In Canone vero Missae omnium Orationum brevis est conclusio. Propterea regula, quam ipsi ponunt, omnino fallit; et quatenus tenenda sit, universaliter certe non obtinet suasque patitur limitationes. Si ea valeret, et sine ulla exceptione ultro foret amplectenda, corrigendae essent Orationes, quae in *Rituale* persaepe occurrunt, quia omnes sunt extra Officium et Missam et protrahenda conclusio illarum, quae recitantur in Canone, ac proinde pertinent ad Missam.

24. Arridet magis illorum sententia, qui, ut notat Bissus in *Hierurgia litt. C. verb. Conclusio, num. 410. §. 8*. existimant: abbreviandam esse conclusionem, quotiescumque antecederet non dicitur *Dominus vobiscum*; eam non satis firmam censet idem Bissus, quia aliquando contrarium evenit, quod videlicet, etiam praemisso *Dominus vobiscum*, Oratio habet conclusionem brevem; et casus datur in absolute defunctorum, in qua Oratio brevi conclusione terminatur. Unica exceptio, quam ipse profert ad regulam infirmandam, satis non est: quamquam et aliae addi possent, illaque praesertim petenda a tribus Ora-

tionibus, quae dicuntur a Sacerdote, priusquam sumat Sacrum Christi Corpus. Siquidem in prima conclusio brevis est, in aliis protrahitur. Neque hic est percunctandi locus: curnam diversa sit conclusionis ratio in hisce Orationibus ad invicem in eadem actione connexis et curnam Orationes omnes juxta *Rituale* longiori conclusione terminandae sint, quibus praemittitur *Ÿ. Dominus vobiscum*, non item quae in absolute defunctorum dicuntur? Id nostrum Institutum non palitur. Satis nobis est adnotare, quod discretiva petenda a *Ÿ. Dominus vobiscum*, ad effectum corripendi vel protrahendi Orationis conclusionem, locum habere nequit in casu nostro, quia tam in expositione quam in repositione Sacramenti praecipitur longior conclusio, licet in expositione praemittatur Orationibus *Ÿ. Dominus vobiscum*, non item in repositione, ut ex Libro typis edito, qui modum exhibet ea in actione servandum. Dicam potius cum Bisso neglectis quaestiunculis: „In hoc erit attendendus modus loquendi Missalis et Breviarii in propriis locis et praecipue Ritualis Romani, in quo haec varietas saepe contingere solet.“ Hac posita regula, quae non fallit, neque est opinionibus obnoxia, recta consequitur, in expositione et repositione Sacramenti pro Oratione quadraginta horarum longiori conclusione Orationes sese absolvendas.

25. Non eadem tamen regula ita est interpretanda, ut in omnibus expositionibus indiscriminatim adhibenda sit longior conclusio, quia talis est in Libello edito pro Oratione quadraginta horarum. Diversi namque distinguendi sunt casus; vel res est de Oratione recitanda post Processionem et ante Benedictionem in Festo SSmi. Corporis Christi, necnon occasione aliarum expositionum, quae per annum fiunt, vel de conclusione adhibenda in Oratione

quadraginta horarum, erit in illis brevis, longior in ista. Unde petendum discrimen, cum eadem sit actio, idem objectum? Quaestionem hanc dirimunt Rituales Libri, nec deest discriminis ratio. Eam affert *Bauldryus lib. 4. cap. 16. art. 3. num. 42.* Postquam is regulam generalem posuerat de servanda brevi conclusione in Festo Corporis Christi et quoties populo impertienda est benedictio cum Sacramento, excipit Orationem quadraginta horarum, quae longiorem exposcit; quia in sacra hujusmodi actione praecedunt Litaniae Sanctorum, Psalmus et Preces, quibus adduntur Orationes, prout in Breviario Romano. Ita laud. Auctor *art. 12. num. 6:* „Et nunc dicit majorem conclusionem, ut in fine Litaniarum; et *num. 12.* dicit etc. Psalmum *Deus in adjutorium etc.*, versus et Orationes, ut supra cum conclusione longiore, ut in fine Litaniarum.“ Porro in *Breviario Romano* conclusio adnexa Orationibus post Litanias et Preces longior est. Adstipulatur *Rituale Romanum*, quod longiorem conclusionem ponit post Litanias et Preces dicendas in Processionibus Rogationum aliisque ad petendam pluviam, serenitatem, ad arcendas tempestates etc. Ita pariter, ut vidimus, disponitur in Libello Summorum Pontificum jussu edito, quo in sacra illa actione uti omnino debemus. Quamobrem, „si modus loquendi ritualium Librorum“ attendi debet, composita res est, neque ullus superest dubitandi locus aut ullum auctoribus, qui secus opinantur, effugium.

26. Igitur etiam in hypothesi generalis regulae, quod *extra Missam et horas canonicas Orationum conclusio sit abbrevianda*, prout fere omnes de sacris ritibus Scriptores tenent; conditionem tamen adjiciendam esse dicimus: „nisi aliter in Missali, Breviario, Rituali aut peculiari aliqua lege“ sit dispositum. Hinc patet, quomodo

satisfiat alteri questioni forsitan excipienda: num videlicet occasione tantummodo Orationis quadraginta horarum longiori conclusione terminari Orationes debeant: an etiam in quibusdam aliis expositionibus, quamvis quoad has ratio sumenda esse videatur ex eo, quod *Rituale Romanum* praescribit in Festo Sanctissimi Corporis Christi, in quo conclusio brevis est? Juxta praemissa facilis et expedita est solutio. Vel enim Litaniae cum precibus praemittuntur, prout in Libello vulgato pro Oratione quadraginta horarum: „qual libro puramente senza alcuna mutazione dovrà usarsi in qualunque altra esposizione del Santissimo, che si faccia particolare“, veluti notat *Instructio* (quae tamen expressio intelligenda est juxta modum alibi declaratum) et hoc in casu longior adhibenda erit conclusio: vel minime praemittuntur, sed post Hymnum vel sola dicitur Oratio de Sacramento vel aliae adduntur a Superioribus praecipuae vel pro opportunitate; et brevis erit conclusio, uti in Festo Corporis Christi, quia cessat ratio, propter quam longior est retinenda.

27. Ubi autem brevis servanda est conclusio et una tantum dicitur Oratio de Sacramento, eritne retinenda formula Ritualis: *Qui vivis et regnas per omnia saecula saeculorum*, vel potius alia: *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum*? Varia est Ecclesiarum consuetudo, sed multo sunt plures, quae postremam retinent, quaeque proinde est usitator. Si meum, qualiscumque sit, sensum promere licet, aequae alterutram adhiberi posse crederem; cum utriusque formulae idem omnino sit sensus. Nec diversa videtur S. R. C. sententia, quae in *Saryanen. sub die 14. Julii 1687* respondit: *Ut servetur Rituale Romanum circa conclusionem Orationis:* „Qui vivis et regnas per omnia sae-

Decreta authentica.

cula saeculorum, vel: Qui vivis et regnas in saecula saeculorum, in repositione SSmi. Sacramenti. Novissime vero in *Cataniens.*, cum expositum fuerit, inolevisse abusum recitandi post finem ultimae Orationis loco: *Qui vivis et regnas etc.*, longiorem formulam, sub die 10. Septembris 1718 respondit: *Orationem praedictam his verbis:* Qui vivis et regnas in saecula etc. *concludi debere.* Ne sit, qui secum reputet, Sacram Congregationem posteriori hoc Decreto unam tantummodo formulam adprobasse, altera repudiata, quam exhibet *Rituale Romanum*. Non enim quaestio erat de dictione in brevi conclusione adhibenda, verum de abusu longiorem recitandi, idcirco Sacra Congregatio de abusu eliminando sollicita, brevi conclusione jussit esse utendum, illam proponens, quae usitator est, quin aliam rejiceret, quam habet *Rituale Romanum*. Quid si censeas unam potius quam aliam admasse, non ero multum difficilis. Forte etiam explicare voluit, si quid erat ambiguum in praecedenti Decreto, quo servandum esse *Rituale Romanum* edixerat. Quid autem ex his consequitur? Illud certe, quod utraque formula juxta Ecclesiarum consuetudinem adhiberi potest, sed illa magis, quam longaevus usus, praesertim in Urbe vigens, probavit, quamvis in aliqua non substantiali dictione discrepet ab illa Ritualis Romani.

§. XXV.

»Il Celebrante non dovrà usare la »sede camerale, secondo il Decreto »della Sacra Congregazione de Riti, »ma un banco (che neppure abbia le »braccia) con il postergale ornato di »panno rosso, o d' altro colore de- »cente, in cui sederà insieme colli »Ministri Sacri. Molto meno dovranno »mai usare le sedie camerali nelle